

כְּדֵי שִׁישְׁמֹר שְׁבִתוֹת הַרְבֵּה - לאו דוקא שבתות, אלא הוא הדין שאר מצוות, שאע"פ שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת, שמא באותה שעה ישוב בלבו ויתודה (מאירי יומא פה, א; ביאה"ל כט, ד, בדעתו). ■ להלכה, גם אם אין יכול לחיות אלא שעה מועטת מחללים עליו את השבת (ש"ע א"ח כט, ד), אך לא מטעמו של המאירי, שאין הטעם משום שדוחים מצוה אחת בשביל הרבה מצוות, אלא דוחים כל המצוות בשביל חיים של ישראל, ודין זה נלמד מ'זוהי בהם', וממילא הוא הדין בחרש שוטה וקטן, ואפילו גוסס מחללים עליו, אבל מומר להכעיס אין מחללים עליו (ביאה"ל שם).

בַּמִּתִּים חֲפְשֵׁי, כִּיּוֹן שְׁמֹת אֲדָם נִעְשֶׂה חֲפְשֵׁי מִן הַמִּצְוֹת, אך לולא דרשה זו, היה מקום לומר שגם מת שייך במצוות מסוימות, כגון להלבישו בציצית ולהסיר מעליו בגד שעטנז (מהרש"א לעיל ל, א; חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש]).

אִין חִיָּה שׁוֹלֵטָת בְּאֲדָם עַד שְׁנִדְמָה לוֹ כְּבַהֲמָה שְׁנֶאֱמַר וְכוּ' נִמְשַׁל כְּבַהֲמוֹת נְדָמוֹ, שכיון שנקנסה עליו מיתה, נדמה לארי כבהמה, ונמצא שמי שחיה מושלת בו, בידוע שכבהמה נדמה (רש"י). וביאור הדרשה, שכיון ש'נמשל' ו'נדמו' משמעותם אחת, דרשו מכפל הלשון ש'נמשל' אינו לשון משל ודמיון אלא לשון משילות, שהחיה מושלת על האדם הנדמה לה כבהמה. וזאת משום שאימת האדם על החיות היא מפני הנשמה שבו, שהיא צלם אלוקים, וכשהצלם סר ממנו הרי הוא כשאר בהמה והם שולטים בו (מהרש"א).

אֲסוּר לִישֵׁן בְּבֵית יַחֲדֵי, בלילה (גי' הרי"ף והרא"ש), ויש שכתב שבבית יחיד [שאינן בתים אחרים בסמוך לו] אסור אף ביום (כף החיים א"ח רלט, יז, ע"פ זוהר).

'בית' האמור כאן פירושו חדר (מג"א רלט, ז, בשם מהר"ל, הובא במשנ"ב שם, ט). ■ ולפי זה אסור לישון יחיד בחדר סגור אף שיש אנשים בבית, אולם העולם נוהגים להקל בזה (שעה"צ שם, יז, וראה עוד משנ"ב מהדר' דרשו שם הע' 20).

וְכָל הַיִּשָּׁן בְּבֵית יַחֲדֵי אַחֲזָתוֹ לִילִית - ואסור לאדם להעמיד עצמו בנסיון. אולם אם אירע לו כן, אל יפחד אלא יתחזק בבטחון בה' ויעסוק בלבו בדברי תורה המגנינים מכל רע (מאירי).

וּפְלִיגָא דְשִׁמּוּאָל - אף ששמואל היה אמורא, ואם כן היה ראוי שידחו דבריו מפני הברייתא, שמא ברייתא זו אינה מוסמכת ואין מקשים ממנה [כמבואר בחולין (קמא, א-ב)]. או שבדבר שאינו הלכה רשאי אמורא לחלוק על הברייתא (רש"י לעיל סג, א).

לְעוֹלָם יִבְקֹשׂ אֲדָם רַחֲמִים עַל מַדָּה זו, שֶׁאִם הוּא לֹא בָּא בָּא בְּנוֹ וְכוּ', וכיון שמידה זו גזירה היא מלפניו שתבוא עניות עליו או על בנו או בן בנו [ואם כן איך יבקש שתתבטל], יבקש לכל הפחות על עצמו שלא יבא לידי כך. ועוד, שודאי מידה זו תלויה במזל, ועל ידי בקשת רחמים אפשר לשנות את המזל על מידה זו ולבטלה אף לדורותיו, ומכל מקום אם כל אחד מהם יבקש רחמים שלא תבא עליו, ודאי שיועיל יותר לבטלה מהם (מהרש"א).

כִּי בְגִלְלַת הַדְּבָר הַזֶּה וְכוּ' גִּלְגַּל הוּא שְׁחוּזָר עֲקוּלָם, כי 'בגלל' נדרש מלשון גלגל, שאם לא יתן צדקה לעני, הקב"ה יהפוך עליו את הגלגל ויעשה אותו לעני ואת העני לעשיר, וכיון שהוא גלגל החוזר בעולם, יבקש רחמים שלא יבוא לידי כך (ורבנו בחיי דברים טו, י). ויש שביאר שבגלל' אינו יכול להידרש מלשון גלגל, שהרי חסר בו ה'ג', השני, אלא

קוּרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה סוּמְכִין אוֹתָהּ בַּסִּפְסָל, ואין בכך משום מבטל כלי מהיכנו, ומבואר בגמ' לעיל (מג, א) שמדובר שמינחו באופן רפוי שיוכל לטלו כשיריצה (מאירי). ■ וכן נפסק להלכה (ש"ע א"ח שיג, ז ומשנ"ב שם נ, וראה שם, מט, שדן אם היתר לסמוך קורה הוא רק בספסל שהוא כלי בעצם, או בכל דבר ששם כלי עליו לענין טלטול, ואינו מכריע).

גְּמָרָא. שְׁנֶכְסֵי אַחֲרָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ, שהיה רבי מאיר צריך לו שישימשנו, שאם לא כן אסור לתלמיד לרחוץ עם רבו [כמבואר בפסחים (נא, א)] [תוס' לעיל קמז, ב ד"ה דתניא].

קֶרֶקַע בְּקֶרֶקַע מַחְלָפָא, שטעמו של רבי מאיר שאין סכין קרקע אינו כפי שסבר המקשן שהוא משום מוקצה, אלא שמא יבוא להשוות גומות כדי ליפות את הקרקע ויעבור על איסור בונה, ואף שקרקע בית המרחץ מרוצפת ולא שייך בה השוואת גומות, מכל מקום אסור קרקע מרוצפת גזירה משום קרקע שאינה מרוצפת (רש"י; ריטבא המיוחס ל"ן). ויש שביאר, שגם המקשן ידע שהטעם הוא משום השוואת גומות, אלא שסבר שכשם שאסור קרקע מרוצפת משום שאינה מרוצפת, כך יש לאסור סיכת מת משום סיכת קרקע, ועל זה תירצו בגמ' שאין בני אדם מחליפים בין מת לקרקע (שפת אמת). ■ להלכה, אין סכין את הקרקע, ולא מדיחים אותה, אפילו היא מרוצפת, גזירה משום שאינה מרוצפת (ש"ע א"ח שלז, ג ומשנ"ב שם, יז).

וְתִשְׁבֵּר כַּד עַל הַמְּבּוּעַ זֶה הַקָּרֶס, שכשם שהכד כשהולכים לשאוב בו מים עלול להישבר, כך הכרס על ידי שהיא שואבת את המאכל היא נשברת (מהר"ל).

לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּרָסוֹ נִבְקַעַת, ולמד כן ממה שדרשו חז"ל (זוהר ויקהל קצט, ב) את הנאמר ביונה (ב, א) 'ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות', על שלש ימים ראשונים שהמת נמצא בקברו (חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש]).

מִשְׁנֵה. אִין מַעְצְמִין אֶת הַמֵּת, שכן מנהג ישראל שמעצמים עיניו של מת (רמב"ם אבל ד, א; ש"ע י"ד שני, ד), כפי שנלמד מהפסוק (בראשית מו, ד) 'ויסוף ישית ידו על עיניו', והטעם, שכיון שהצדיקים בפטירתם זוכים לראות פני השכינה, אין ראוי שיראו אחר כך מראות אחרים (זוהר ויחי רכו, א).

וְלֹא בַחֲלוֹ עִם יְצִיאַת נֶפֶשׁ, ולכן יש להשות מעט [מנהג ירושלים כעשרים דקות (גשר החיים ג, ב)] אחרי יציאת הנשמה, שמא הוא עדיין חי ורק נתעלף (רמב"ם אבל ד, ה). וכל העת שצריך להשות, יש לבדוק בלא היסח הדעת אף לרגע קטן ולראות שלא נשם כל העת, שאם לא בדקו כל זמן הזה, הרי אפשר שנתחזק מעט ונשם כמה נשימות ונחלש שנית ולא יכל לנשום, וכך יתכן שימשך זמן רב (אגרות משה י"ד ב, קעד, ב).

הָרִי זֶה שׁוֹפֵף רַחֲמִים, וחייב מיתה כדיו רוצח (גלוני הש"ס, ע"פ ידאים קעה), ויש שכתב שאין הדבר כפשוטו, אלא הכוונה שהוא חשש שפיקות דמים, כמו שחצינו בכמה מקומות שנאמר לשון ודאי אף על דבר שהוא רק ספק וחשש בעלמא (אגרות משה שם, וראה רדב"ז ב, תרצה).

גְּמָרָא. תֵּינוּק בֶּן יוֹמוֹ חַי - לאו דוקא, שהרי אף לצורך הצלת עובר מחללים את השבת, והטעם שנקט 'תינוק בן יומו', כדי להדגיש את החילוק בין חי למת (רמב"ן נדה מד, ב). ויש אומרים שאין מחללים שבת על עובר, כיון שעובר ירך אמו והרי הוא כאחד מאבריה שאין מחללים עליו את השבת (הובא בריטב"א נדה שם).